

egyházak szertartásrendjében, a király istenítése egy Shakespeare-vígjátékban vagy az elveszett paradicsom visszahódításának csekélyke esélye a spirituális megértés és a belátható események megtörténi folyamatában – valahol külön-külön is, tipológiai státusukban úgyszintén összefüggést mutató tartalmakban még annyira egy lehetséges, avagy a megtörténi prefigurális mivoltukban előjelző természetrajzban kapnak sorsformáló szerepet. Mindennek érdemi és értelmezési mélységekbe vezető megismeréstudományi esélye pedig nem föltétlenül a kiváltságosok tudománya, hanem ama bizonyos „másikat magába záró” vagy kitöltő találkozás legfőbb tanúsága. Tanulni, érteni, tudomásul venni tehát a szövegek összefüggései révén lehet, s akként lesz nemcsak spirituális aktus, hanem a lét, az idő átélési formája is. Nevezzük akár

létnek, a hogylét értelmes formájának, a létezés mindenkori metadrámájának...

Úgy bizony, a közös tudások rendje, rangja, kultusza és megértési módjai talán épp a képes narratívák jelképes erdejében való eligazodással kecsegtetnek. De inkább csak akkor, ha megértési kísérleteinek esélye, a tudás-sokféleségekből idővel keletkező közös ismeretek, kultuszok, szakrális hagyatékok valamiféle társadalmi és kulturális ismeretekben sejlő harmóniák örökségesítésének, továbbadásának eszközei lehetnek, vagy akár más, új vagy megújító látásmódok és megismerési dilemmák kínálkozó elemeivé válnak – nehezen megképződő, de tartós tudássá, avagy legalább érdeklődéssé.

A. Gergely András

Filozófiai átjárások

Ütközéspontok V. A Doktoranduszok Országos Szövetsége Filozófiatudományi Osztálya konferenciájának kötet. Szerk. Ruszkai Szilvia Éva. JATEPress, Szeged 2019. 161 old.

A Doktoranduszok Országos Szövetsége Filozófiatudományi Osztálya által évente megszervezett, Ütközéspontok megnevezésű vándorkonferencia 5. kiadására Szegeden került sor 2018. május 18–19-én. A recenzált kötet a konferencián elhangzott előadásokból közöl válogatást azzal a kifejezett szándékkal, hogy a magyar nyelvterületen alkotó filozófia szakos doktoranduszok kutatásait a szélesebb közönséggel is megismertesse. A kötetbeli szövegek nem tematikus egységekbe vannak szerkesztve, hiszen a tárgyalt témák rendkívül széles (az analitikus filozófiától a társadalomfilozófiákon keresztül egészen az irodalom- és filmelméletig terjedő) skálán mozognak, a szerkesztő célja ezért valószínűleg inkább az volt, hogy a sok eltérő orientációjú kutatás reprezentatív keresztmetszetét kínálja fel az olvasóközönség számára.

A kötetbeli írások sokszínűségét leginkább úgy lehet érzékeltetni, ha maradéktalanul felsoroljuk a kötetbeli írások szerzőit és címeit: Belovai György: *Hogyan lehet a helytelen hely helyes?*; Jacques Derrida khóra-értelmezése; Bitai Tamás: *A bayesianus kezdeti valószínűségek kimosódása frekventista objektív valószínűségre alapozva*; Cseh Dávid Sándor: *Sunkan és a remény maszkja – a monomane fogalmának értelmezése a Sunkan című genzai nő-jétékban*; Dobos Attila: *A filozófiai hermeneutika interkulturális alkalmazhatóságáról: Gadamer és a hagyománytörténi elve*; Drágithy Petra: *Sade játéka: nevelés és dimenzió*; Furtado Renátó: *A hasonlósági nominalizmus és a trópuselmélet problémái*; Kenderessy Anna: *Átjárások – Az enteriőrök szerkezete Nadas Péter Párhuzamos történetek című regényében*; Lénárd-Bella Éva:

Szubjektivitás a kortárs filmben; Ruzskai Szilvia Éva: *Arendt filozófiájának feminista interpretációi*; Sági Péter Tamás: *A szabadság idegtudománya*; Szmeskó Gábor Zsolt: *Szeretet és szerencsétlenség kapcsolata Simone Weil-nél*; Tóth Réka: *Phantasia: eredmény vagy eredő?*; Zsupos Norbert: *Egy gép anatómiája: immanencia, jel és reprezentáció problémája Deleuze Proust című könyvében*; illetve recenzens *Politika és teológia metszéspontjain. Racionalizmus és szekularizáció a kora modern kori szuverenitás-elméletekben* c. cikke.

A tárgyalt témák szerteágazó voltából is rögtön látszik, hogy nehéz lenne olyan egységes szempontrendszert találni, amely mentén az összes írást be lehetne mutatni. Emellett ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a filozófia szakos doktoranduszok kutatásaiban meghatározó helye van az interdiszciplináris megközelítésnek, a különböző humántudományok közötti átjárásnak. Teljesen önkényes módon tehát azt szeretném jelezni néhány példán keresztül, hogy ezek az átjárások milyen filozófiai implikációval bírhatnak.

Belovai György a derridai *khóra*értelmezés bemutatásán keresztül arra világít rá, hogy milyen változás ment végbe a francia filozófus kései gondolkodásában. A fogalom látszólag a *différance*, az el-különböződés mintájára, egyféle gyűjtőfogalomként működik Derridánál: eredendő térként, helytelen helyként, ami valami eredet-előtítt, a logosz és a mítosz elkülönülését megelőzőt, a létező és a nem-létező közöttit, a keletkezéstől és az elmúlástól menteset kíván megnevezni. Platón *Timaios*jának újraolvasása során azonban a *khóra* mindinkább a befogadás alakzataként jelenik meg, amely az abszolút idegent hagyja magához jönni. A derridai *khóra*értelmezés tehát nem kozmológiai, hanem politikai kérdéseket vet fel, és a filozófus kései gondolkodásának etikai fordulatát jelzi, amely a vendégszeretet, az igazságosság és a szuverenitás kérdései körül forog. Némileg hasonló kérdést vet fel Dobos Attila tanulmánya is, amely a gadameri hermeneutika interkulturális alkalmazhatóságát vizsgálja: mit jelent a megértés kérdése a szociokulturális másokkal, az Idegennel való találkozás során. A szerző válasza szerint a hermeneutika interkulturális

alkalmazhatósága korántsem magától értetődő, ennek ellenére hiba lenne a hagyománytörténet elve alapján elképzelt megértési folyamatot önmagába záruló, szélsőséges kulturális relativizmusként értelmezni. A hemeneutika igazi hozadéka ebben a kontextusban éppen a kulturális kontextusok jelentette távolság reális felmérése, a kulturális eltérések tudatosítása lehet.

Kenderessy Anna írása Nádas Péter *Párhuzamos történetek* c. regényében felbukkanó köztes, nyitott terek szerepét vizsgálja. Ezeket az átjárókat – Walter Benjamin és Georges Didi-Huberman szövegeiből kiindulva – a megismerés lehetőségét magában hordozó dialektikus képekként értelmezi, amelyek mintegy kivetítik és érzékelhetővé teszik a szereplők tudatmozgásait, és a regényre jellemző testi érzékelés olvashatóságának kontrollinstanciáivá válnak. Ruzskai Szilvia Éva az arendti filozófia feminista értelmezhetőségére kérdez rá, ugyanis elsiertettnek véli azokat az olvasatokat, amelyek a férfi felsőbbrendűséget hirdető politikai filozófiának tartják a filozófusnó gondolkodását. Mint említi, Seyla Benhabib volt az, aki kiemelte, hogy a nyugati gondolkodás halálközponatúságával szemben Arendt a natalitást helyezi filozófiája központjába: korántsem véletlen, hogy egy női filozófus tette meg azt a lépést. Ez a natalitás felette áll az arendti cselekvéstipológia hármasságán (*animal laborans, homo faber, homo politicus*), ugyanakkor meghaladja a köz- és a magánszféra *gender*alapú elválasztását is. Konklúziójában a szerző az arendti cselekvésfogalom identitásra vonatkoztatásának jelentőségét, és a közszféra heterogenitásának gondolatát tekinti a feminizmus szempontjából produktív, továbbgondolható elemeknek.

Sági Péter Tamás dolgozata a szabad akarat kérdésének neurológiai kísérletek segítségével alátámasztott tagadásának filozófiai kritikáját nyújtja: a Libet-féle kísérlet az ún. „Readiness Potential” meglétét próbálta bizonyítani, vagyis hogy az agyban létrejövő, negatív elektromos potenciál a tulajdonképpeni döntés, amely akár egy másodperccel is megelőzheti az akaratlagos cselekvést, míg a Soon-féle fMRI kísérlet szerint a döntéseink forrásai

korábbi, számunkra érzékelhetetlen tudatalatti események. Dolgozatában a szerző filozófiai érvekkel bizonyítja, hogy – módszertani és értelmezésbeli hiányosságai okán – egyik neurofiziológiai kísérlet sem tudja kellőképpen alátámasztani, hogy nem létezik szabad akarat, és úgy véli, hogy továbbra is a szubjektív döntések veridikus jellegét állító fenomenológiai érv a szabad akarat igazolásának legkézenfekvőbb módja. Zsupos Norbert tanulmánya ismét egy határterületre, irodalom és filozófia köztes terébe kalauzolja az olvasót, amikor Gilles Deleuze *Proust*-kötetének elemzése kapcsán az igazság terelésének jelemélen túli problémáit feszegeti. Ebben az értelmezésben az igazság nem pusztán az előttünk álló jelek megfejtése során bontakozik ki, hanem mindig a létrehozásban rejlik. Ezt a létrehozást nevezi Deleuze *antilogosznak*, vagyis olyan

gépezetnek, amelyet saját, szervek nélküli működése határoz meg: az igazság ebben a felfogásban tehát nem az anyagszerű jelekből kibontott transzcendens értelem, hanem a művészet világából megalkotott immanens „lényegként” képződik meg.

Összességében elmondható, hogy az *Ütközéspontok* V. című konferenciakötet a filozófia és a többi humántudományi diszciplína közötti ütközéspontokat, törésvonalakat mutatja fel, amelyek számos továbbgondolandó kérdést vetnek fel a filozófiai gondolkodás számára is. A kötetbeli írások zömében felbukkanó transzdiszciplináris megközelítésmód olyan filozófiai átjárásokat nyithat meg, amelyek sikerrel értelmezhetik újra egy-egy szűkebben vett kérdéskörnek a maga aldiszciplinájában bejáratottnak számító elgondolását.

Bakcsi Botond

A tudomány a neoliberális fordulat után

*A szellem korrumpálása? Szerk. Ungvári Zrínyi Imre.
Pro Philosophia Kiadó, Egyetemi Műhely Kiadó, Kvár 2018. 280 old.*

Az *A szellem korrumpálása?* című konferencia és annak anyagaiból létrejött kötet több olyan kérdést is felvet, amelyet nem igazán illdomos manapság vitatni – egy olyan korban, amelyben a tudományos kutatás és a vélemény szabadság olybá tűnik, hogy korlátozatlan. A kötet szerzői épp arra irányítják rá az olvasó figyelmét, hogy ez jóval kevésbé van úgy, mint amennyire azt gondolni szeretnénk, azonban a probléma egy sokak által nem várt oldalról érkezik.

Az alapvető kérdés ugyanis az, hogy adottak-e ma is a tudás szabadságának, valamint az ahhoz való szabad hozzáférésnek továbbra is a feltételrendszerei. Itt pedig a kötet nagyon tudatosan már az elején bevezeti, hogy jelenleg a legtöbb korlátozás nem ideológiai, hanem piaci mechanizmusok által történik, így a konfliktus sokkal inkább gazdasági,

mintsem politikai jelleget ölt. Ugyanis ha a kutatók jellege és különösen a támogatottságuk egyre inkább piacosodik, egy olyan helyzet alakul ki, amely nagyon könnyen elvezet a kutatói munka értelmének elvesztődéséhez, illetve szem elől tévesztéséhez. A nyugati eszmetörténet során már a legkorábbi időktől kezdődően, a kutatói munka első formái óta – ezeket szokás a mai agyon-gyakorlatiasított, IT-szcientista és menedzseri korszakban a „filozofálás” gúnyszavával illetni – mindvégig az igazság zavartalan feltárása volt. Az elmúlt egy évszázadban ennek sok helyen sok alkalommal az ideológiai mechanizmusok próbálták gátat vetni, azonban a mindenhol bekövetkezett neoliberális fordulat óta a piac vette át ezt a fő korlátozó szerepet. Ez annál is inkább lényeges, hogy a piac még csak távolról sem mentes az ideológiai befolyásoltságtól, épp csak